

SİVİL TOPLUM VE GENÇLİK

Dr. Osman ARSLAN

Alternatif Araştırmalar Merkezi

Bu makalede sivil toplum ve gençlik arasındaki ilişkiye değinilerek bu ilişkinin toplumsal yaşam ve gençler bakımından taşıdığı anlama yer verilecek ve Türkiye’de bu anlam bağlamında gençlerin ne ölçüde sivil toplumun paydaşı olabildiği, bunun önündeki engeller ve sivil topluma iten nedenler üzerinde durulduktan sonra bazı öneriler sunulacaktır.

1. *Sivil Toplum*

İnsanların ilk örgütlenmeleri “devlet” formunda oldu. İlk sektör olan kamu sektörü(devlet) dünyada siyasal rejimini monarşiler şeklinde geliştirmişti. Mutlak egemenliği devlet adına kullanan bu “tek adamlara” karşı burjuvazinin mülkiyet hakkından kaynaklanan direnişi ikinci sektörü getirdi: Özel sektör. Büyük bir dalga halinde yayılan “özel sektör” kendi siyasal sistemi olarak demokrasileri dünyaya yerleştirdi. Ancak bu dönemde, demokrasilerin varlık nedeni “denge ve denetim mekanizması”na sahip olması iken sermayenin ekonomi yanında medya ve siyaseti de kontrol altına almasıyla demokrasiler birer gizli oligarşilere dönüştü. Hukukun güçlülere ve zayıflara farklı uygulandığı, gelir adaletsizliğinin sınıfsal uçurumlar doğurduğu “seçkinler demokrasisi” ana rahatsızlık kaynağı olmuştu. Bu dönemde demokrasinin seçimlere katılmaktan ibaret olmadığı, seçmenin önüne getirilen sandıkta manipüle edilmiş alternatifler sunulduğu, halkın yönetiminin(demokrasinin) bu olamayacağı düşüncesi üstünlük kazandı. Demokrasinin bu meşruiyet krizini aşmasını sağlayan çözüm, demokrasiye katılımcı vasıta olarak eklenen üçüncü sektörle, yani sivil toplumla oldu. Devletten bağımsız olan sivil toplum kuruluşları aracılığı ile halk sadece seçimde değil, yasama ve yürütme süreçlerinde de yönetime katılım sağlayarak demokrasiler için “meşruiyet üreticiliği”(legimotor) rolünü üstlendi. Böylece gerçekleşen “sivil toplum” aşısı demokrasinin vicdanlarda yeniden güven tazelemesini sağlamıştı. Bir demokrasi ne kadar sivil karakter taşıyorsa o kadar demokrasiydi artık.¹ Bu yönüyle sivil toplum devletin karşısında bireyi savunan, bireyin hak ve özgürlüklerini otorite ve güçlüler karşısında korumaya, toplum ve doğa dengesini sürdürmeye, insanlara faydalı hizmetler geliştirmeye yönelik etkinlikler içinde olmayı gerektiren gönüllülerden oluşan demokrasiyi gönüllülük ve katılımı halka yayan bir sektördür.

Sivil toplumun kurumsallaşmış ifadesi olan sivil toplum kuruluşları(STK) ise sendika, vakıf ve dernekler gibi amacı doğrultusunda ayırım gözetmeksizin topluma yararlı hizmetler geliştirmek için kurulmuş yasal topluluklardır. STK’lar; görünürlüğü az olan ancak toplumsal meselelerde katılımı artırmak, sivil ve kültürel değerleri korumak ve geliştirmek gibi önemli görevleri gönüllü olarak ifa ederler. Sanat ve kültürden sağlık ve eğitime uzanan birçok alanda hayatın içinde, siyasetin dışında, insanlara dokunan faaliyetler gösterirler.²

Sivil toplum kuruluşu kavramının üzerinde uzlaşılmış bir tanımı yoktur. Ancak benimsenmiş ortak umdeleri vardır. “Kâr amacı gütmeyen kuruluşlar”, “hükümet dışı kuruluşlar”, “bağımsız sektör”, “gönüllü sektör” ya da “üçüncü sektör” adıyla da anılan sivil toplum kuruluşlarının ve sivil inisiyatiflerin “sivil” sayılabilmesi için sahip olması gereken ortak özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

¹ ARSLAN, Osman (2001), Sivil Toplum ve Türkiye Gerçeği, Bayrak Yayınları, İstanbul, s.55-70.

² BECKMAN, Björn. (1999), Demokratikleşmeyi Açıklamak: Sivil Toplum Kavramı Üzerine Notlar, (Editörler: Elisabeth Özdalga, Sune Persson), Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul. s.2-3.

- Kurumsal bir varlığa ve yapıya sahip olmalıdırlar.
- Kamu kurumlarından bu kurumsal varlıkları tamamen ayrışık olmalıdır.
- Kâr amacı gütmeyenler.
- Devletten/hükümetten bağımsız, özerk bir yapıya sahiptirler.
- Gönüllülük esasına göre çalışırlar, sivil toplumda zorunlu ya da bağlayıcı bir nedenle bulunulmaz.
- Demokratik ilkeleri içselleştirmiş olmalıdırlar.³

2. *Gençlik*

Çocukluk çağından çıkıp yetişkin oluncaya kadar geçen döneme gençlik çağı denmektedir. Gençlik döneminin hangi yaşları kapsadığı ile ilgili literatürde farklı gruplandırmalar mevcuttur.⁴ Bu dönem aynı zamanda bir dizi biyolojik, psikolojik ve sosyolojik değişimin yaşandığı evredir. Dünyada, bir gencin hak ve sorumluluklarını birey olarak üstlendiği, yetişkin sayılma yaşı 18 olarak genel kabul görmüştür. Türkiye’de genç nüfus oranı 2023 rakamlarına göre yüzde 15,1’dir.⁵

Gençlik her ülkede geleceğin inşasını sağlayacak olan insan kaynağı olarak görüldüğünden uluslararası kuruluşlardan devletlere ve yerel yönetimlere kadar her yapılanmada özel bir gündemi oluşturmaktadır. Avrupa Birliği Beyaz Kitap, AB Gençlik Programı, Erasmus Öğrenci Değişimi, Yaşam Boyu Öğrenme, Avrupa Gençlik Paketi, Avrupa Gençlik Forumu, Gençlik İçin Avrupa Paketi gibi projelerle gençlere vizyon vermeye çalışmaktadır. “Avrupa Gençlik Programı” her ülkedeki Ulusal Ajans kurumları aracılığıyla büyük bütçeleri gençlere kullandırmaktadır.⁶ Ülkemizde gençlik için özel bir bakanlık mevcuttur ve Anayasa’da gençlerin nasıl yetiştirilmesi ve nelerden korunması gerektiği yer almıştır.⁷ Yerel yönetimlerde siyaset üstü STK’lar olan Kent Konseyleri bünyesinde kurulan Gençlik Meclisleri gençlerin yerelde yönetime katılmaları bakımından önemli fonksiyonlar icra etmektedir.⁸

Özellikle Türkiye gibi genç nüfusun genel nüfus içindeki payı yüksek olan⁹ devletler, gençliğe yönelik somut adımlar peşindedir ve gençliğin desteğini almak için çaba harcarlar. Gençlik öyle bir dinamiktir ki, legal veya illegal oluşumların, politik hareketlerin ve özel

³ ABAY, Ali Rıza. (08.04.2009), Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri, <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/pdf>.

⁴ BM bu dönemi 12-24 yaş aralığı, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 15-24 yaş aralığı, Eurostat (Avrupa Birliği İstatistik Kurumu) ise bu dönemi 15-29 yaş aralığı ile sınırlandırmaktadır. Bu makalede kavram Eurostat’ın yaklaşımı benimsenerek kullanılmaktadır.

⁵ <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2023-53677> (15-24 yaş aralığı. Bu aralık 15-29 olduğunda oran yüzde 19 olarak ortaya çıkmaktadır.)

⁶ https://www.researchgate.net/profile/Emrah-Ayhan/publication/330925534_TURKIYE_GENCLIK_STK'LARI_PROFILI_THE_PROFILE_OF_YOUTH_CSOs_IN_TURKEY/links/5c5be94492851c48a9c00697/TUeRKIYE-GENCLIK-STKLARI-PROFILI-THE-PROFILE-OF-YOUTH-CSOs-IN-TURKEY.pdf

⁷ T.C. Anayasası 58. Md.

⁸ Bkz. Örneğ: <https://ankarakentkonseyi.org.tr/ankara-kent-konseyi/>

⁹ Bkz. TÜİK, 2022; Eurostat, 2022; 13 Milyon genç nüfus.

sektörün hedef kitlesidir.¹⁰ Gençlik, gerçekten bu hitaba elverişli bir sosyal kesimdir. Zira tıpkı çocuğun ayakta durmaya ve yürümeye başladığı zaman olduğu gibi gençlik dönemi ise bu sefer ruhsal ve düşünsel olarak birey olduğunu, kendi varlığını ortaya koyma iddiasında bulunduğu dönemdir. Kendini kabul ettirme iddiası bağımsızlık çabası ile birlikte gruplaşma ihtiyacını da beraber getirir. Bu iddia ve yönelim, gençteki büyük enerji ile birleşince ortaya çıkan güç tarihin akışını bile değiştirebilir.¹¹ Bu çağda kendine özgü bir dünya görüşü ortaya koymaya çalışan gençler anne babaya, aileye, okula, düzene karşı çıkma eğilimindedir. Adaletsizliklere itiraz ve isyan duygusu ile aynı anda yaşlılarına bağlanma eğilimi ve karşı cinse ilgi artar.¹²

Gençlik çağının bu nitelikleri bir amaç için güdülenmeye, inandıkları bir değer için fedakarlık yapmaya ve gördükleri yanlışlıkları düzeltmek için harekete geçmeye en müsait çağda olduklarını göstermektedir. İdeolojik ve dini oluşumların gençleri hedef haline getirmesi, marjinal görüşlerin bile gençlerden oluşan kesin inançlı kitlelere sahip olmaları zikredilen bilimsel olguların bir kanıtı niteliğindedir. Karşılık gözetmeksizin, yapıcı ve yasal bir şekilde toplumsal hayattaki eksikleri tamamlama, yanlışlara müdahale etme ve düzeltme, yeni bir hizmet geliştirerek katkı sunma amaçlarını hayata geçirmek için var olan STK'lar, gençlerin bu özveri taşıyan nitelikleri ile buluşmaya en müsait yapılanmalar konumundadır. Hayatı ve dünyayı iyileştirme çabasına gençlerin bu enerjisini dahil etmekle STK'lar kuşkusuz yeni bir ivmeye kavuşabilecektir. Üstelik değişim isteyen, bu değişimin daha adil, demokratik ve özgür olma yönünde sağlanmasını arzulayan gençler için STK'lar tam da bu amaçla var olan bulunmaz hint kumaşdır denebilir.

3. *Gençlik ve Sivil Toplum*

STK'ların gençler sayesinde elde edecekleri dinamizm gibi gençlerin de STK'lar sayesinde sağlayacağı kazanımlar vardır. Gençliğin sivil toplum kuruluşlarında aktifleşmesinin sivil toplumun ana vasfını oluşturan iki önemli kavramla ilişkili olduğu açıktır: Katılım ve gönüllülük. Bu iki yaklaşım üzerinden değerlendirmeyi yaptıktan sonra gençlik temasıyla çalışan STK'lara ilişkin bir değerlendirme de konumuzun güncel durumunu görebilmek bakımından anlamlı olacaktır.

a) *Katılım ve Gençlik*

Katılım, bir anayasal vatandaşlık görevidir.¹³ Bu görev iki “katılım kanalı” ile yapılır: siyasi ve sivil katılım. Siyasal katılım asgari olarak oy kullanmaktır ancak geniş anlamıyla bir siyasi partiye üye olmak, toplantı ve kampanyalarına katılmak, destekleyici etkinliklerde bulunmaktadır. Sivil katılım ise tematik bir konuda bir STK bünyesinde etkinliğe dahil olmaktır. Demokrasiler kendilerini katılım aracılığı ile gerçekleştirir. Katılım, yönetsel karar alma süreçlerine katılmaktır. Katılımın bilgilendirme, danışma ve aktif katılım “aşamaları” mevcuttur. Kamusal faaliyetlerin etkin ve verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için katılım mekanizmaları oluşturulmuştur. Bu mekanizmalar sendikalar, kent konseyleri, vakıflar ve dernekler gibi STK nitelikli yasal yapılardır.¹⁴

¹⁰ Tanyaş, B. (2015). “Gençler Ve Politik Katılım: Gezi Parkı Eylemlerinde Apolitik Nesil”, Eleştirel Psikoloji Bülteni, 6, 25-50.

¹¹ Özoğlu, S. Çetin, Uluslararası Gençlik Yılı Sone Ererken, Eğitim ve Bilim. Cilt 10, Sayı 59 (1986) s.23.

¹² Fadiloğlu, Çiçek, Doç. Dr., Gençlik ve Sorunları, Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi, 5 : 2. 1989. s. 34.

¹³ TC Anayasası md.64.

¹⁴ Kutluca, Büşra., Bir Katılım Aracı Olarak Kent Konseylerine İlişkin Bir Değerlendirme, Journey of International İdea Studies, sayı: 2022-39, s. 232.

Katılım, aileden uluslararası platforma, okullara, işyerlerine, sağlık hizmetlerine, yerel ve ulusal yönetimlere, kulüplere, sendikalara, parlamentolara kadar birçok düzeyde gerçekleşebilir. Birleşmiş Milletler, gençlerin katılımını şöyle tanımlamaktadır: 1- Ekonomik katılım (çalışma ve gelişme) 2- Siyasal katılım (karar alma süreçleri) 3- sosyal katılım (toplum ve çevre faaliyetlerinin içinde yer almak) 4- Kültürel katılım (sanat faaliyetleri, kültürel değerler ve anlatım). Bu katılım türlerine son dönemde gerçekleşen dijitalleşme sürecinde yeni bir katılım türü daha eklenmiştir: 5- e-katılım. Katılım aracı olarak sivil toplum kuruluşlarında yer almak demokrasinin gelişmesi, sosyal sorumluluk, paylaşım ve aktif vatandaşlık bilinci gibi kazanımlar sağlamaktadır.¹⁵

Türkiye'de gençlik katılımcılığı, sahip olduğu demografik ağırlığa oranla son derece sınırlı kalmış görünümü vermektedir. Genç nüfus oranı yüksek ülkelerden biri olan Türkiye'de gençlerin katılımcılık oranı yüzde 5 düzeyinde tespit edilmiştir. Son yıllarda oluşan gençlik merkezleri, gençlik meclisleri ve gönüllülük programları katılım düzeyine olumlu etkiler yapmış görünmektedir. Son beş yılda yüzde beşlik bu oran yüzde 17,3 artarak yüzde 6'ya yaklaşmıştır. Yapılan araştırmalarda gençlerin en yoğun katılım sağladığı STK faaliyet kolları 1- Spor, 2-Kültür-Sanat, 3- Düşünce Temelli STK'lar.¹⁶ şeklinde sıralanmaktadır.

Gençlerin katılım konusunda geri durduğu bir tabloyla karşı karşıyayız. Bunun çeşitli nedenleri sıralanabilir. Aileden alınan demokrasi kültürünün yetersizliği, ötekileştirme kültürünün yaftalanma korkusu doğurması nedeniyle geri durma, 15 Temmuz darbe girişimi gibi bir deneyimin vakıf ve dernek gibi örgütlü yapılanmalara korkuyla bakılmasına neden olması, sivil bazı örgütlerin çoğulculuktan uzak olması, belli siyasal, ideolojik ve dini kimlikler tarafından inhisar altına alınmış olması bu nedenler arasında sayılabilir.¹⁷

b) *Gönüllülük ve Gençlik*

Herhangi bir zorunluluk veya maddi beklenti olmaksızın faaliyetlere katılmak gönüllülüktür. STK'lar, gönüllülük temelli çalışan kuruluşlardır. Doğal olarak STK'lar ne kadar gönüllü toplar ve onları ne denli iyi motive edebilirse o ölçüde amaçlarını gerçekleştirebilecektir. Bu nedenle gönüllülüğün en verimli kaynağı olan gençlere ulaşmak ve onların gönüllükten soğumalarını engellemek, STK'ların en önemli meselesi durumundadır.

Gönüllü motivasyonunu açıklayan çeşitli teoriler olsa da ana akım tez, özgecilik (altruizm-başkalarına yardım etme isteği-fedakarlık) teorilerine dayanmaktadır. Bununla birlikte yapılan yeni çalışmalarda özgecilik tezine ilave olarak sosyal temas, kişisel ilgi alanları ve duygusal güdüler gibi farklı faktörler de bulunmuştur. Son dönemde buna STK bünyesinde çalışma faktörleri arasına boş zaman aktivitesi perspektifi de eklenmiştir. Hiç şüphesiz gönüllü motivasyonu, değişik teori ve ideolojileri kapsayan çok boyutlu, dinamik ve karmaşık bir süreçtir.¹⁸ Gençler için gönüllülük motivasyonuna hizmet eden altı temel fonksiyondan bahsedilmektedir:

¹⁵ Bayhan, Vehbi (2014). "Üniversite Gençliğinin Sivil Toplum Kuruluşlarına Katılma Örüntüleri (İnönü Üniversitesi Uygulaması)", Editör: Dolunay Şenol ve Hasan Kala, Uluslararası Gençlerde Demokrasi ve İletişim Sempozyumu Bildiri Kitabı, Ankara, s. 87.

¹⁶ "Yıllara, Nevilere ve İllere Göre Dernek ve Üye Sayısı Raporu", İçişleri Bakanlığı, 2022.

¹⁷ Kurumsal Yönetim Akademisi, Araştırma Raporu 2, Genç Gönüllülerin Motivasyonu: STK'larda Devamlılığı Sağlayan Faktörler, Yayın No: 54, 2 Temmuz 2020, s.21.

¹⁸ Kurumsal Yönetim Akademisi, Araştırma Raporu 2, Genç Gönüllülerin Motivasyonu: STK'larda Devamlılığı Sağlayan Faktörler, Yayın No: 54, 2 Temmuz 2020, s.3-5.

- Değerleri için özveride bulunma duygusu,
- Anlama, öğrenme, kişisel gelişim sağlama, bilgi, beceri ve kabiliyetlerini geliştirmeye fırsat vermesi, kendini gerçekleştirmeye yardımcı olması,
- Sosyalleşme, arkadaşlarla birlikte olma veya önemsenen diğer insanlarla birlikte faaliyetlerde bulunma fırsatı sağlaması,
- Kariyeri için deneyim ve hazırlık yapma, cv notu oluşturma,
- Koruyucu faktöre sahip olması, psikolojik sorunlardan ve olumsuz duygulardan kurtulmaya yardımcı olması,
- Benlik (karakter) güçlendirmeyi, benlik büyümesini ve gelişimini sağlamak.¹⁹

Bulgulara göre genç gönüllülerde pozitif rol kimliğinin gelişimi, sürdürülebilir gönüllülüğü artırmaktadır. STK'larda süreklilik sağlamak ancak iyi bir gönüllü yönetimi programı ile mümkündür.²⁰ Ancak Türkiye'nin Gençleri Araştırmasına dayanarak gençlerin sosyal sermayelerini STK'ların bünyelerinde aktifleştirebilecekleri uygun yapısal ortam ve motive edici iletişim ortamı bulamadıklarını ortaya koymaktadır.²¹ Genç-STK gönüllülüğü ilişkisinin kalıcı, sürdürülebilir olmasının önündeki en önemli engeller bu hususlar olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı araştırmaya göre gençler, STK'ları, sorunlarını çözecek yerler olarak algılamamaktadır. Gençler için STK'lar birer hayır kurumudurlar.²²

Gençler STK'larda çalışmaya yükledikleri olumlu anlamlarla motive olarak katılırlar. Bu olumlu anlamlar, çıkarsız bir şekilde faydalı olmanın manevi tatmin duygusu, insan olmanın ve hayatın amacını gerçekleştirme duygusu, eksiklik hissedilen bir konuda toplumun ihtiyacını gidermenin mutluluğu, gündelik rutinden çıkmak ve yeni deneyimler yaşamak, planlı yaşamayı öğrenme, amaçsızlığın savurmalarından kurtulma, kişisel becerilerinin gelişmesine katkı sağlaması, kariyerde bir adım atmış olmak ve mesleki beceri edinme, sosyalleşme, kişisel tatmin sağlama gibi anlamlardır.²³

Gençlerin STK'larda devamlılığını sağlayan faktörler ise samimi, aile gibi bir ortamda bulunulması, çıkarsız ilişkilerin cazibesi, bir sosyal gruba ait olma duygusu, dayanışma hissini tatmin etmesi, STK'larda tanıdığı mentor veya rol model şahısların etkisi, çalışma ilişkilerinde esneklik olması, toplumsal sorunlara karşı aktivist paydaşlık duygusu gibi etkenler şeklinde sıralanmaktadır.²⁴

¹⁹ Abban, B. (2016). Gönüllü kuruluşlarda gençlerin gönüllülük düzeyleri ve beklentileri. Yüksek lisans tezi. Yalova: Yalova Üniversitesi. s. 27.

²⁰ Tekgöz, N. ve Gülen, S. (2016). Gönüllülük çalıştay raporu. M. Şentürk, Y. Adıgüzel ve B. Turan (Ed.). Üniversitede gönüllü olmak-üniversite öğrencilerinin gönüllülük algıları, eğilimleri ve deneyimleri araştırması: İstanbul Üniversitesi örneği içinde. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu. s. 318-319.

²¹ Bilici, M. V. (2020). Gençlerin STK'lara katılımı önündeki engeller ve STK'lardan beklentileri. A. Özdiç (Ed.). Türkiye'nin gençleri: İleri analizler içinde (ss. 75-130). TGSP Yayınları. s.295.

²² Bilici, a.g.e. s.303.

²³ Kurumsal Yönetim Akademisi, Araştırma Raporu 2, Genç Gönüllülerin Motivasyonu: STK'larda Devamlılığı Sağlayan Faktörler, Yayın No: 54, 2 Temmuz 2020, s.10-13.

²⁴ Kurumsal Yönetim Akademisi, Araştırma Raporu 2, Genç Gönüllülerin Motivasyonu: STK'larda Devamlılığı Sağlayan Faktörler, Yayın No: 54, 2 Temmuz 2020, s.14-17.

Gönüllülüğün unutulmaması gereken bir yönü de evrensel niteliğidir. Gönüllülük pek çok ülkede inançlar ve geleneklerle ortaya çıkmıştır. Norveç'te kolektif gönüllü çalışmayı tanımlayan "dugnad" Araplarda gönüllülük anlamına gelen "tatawa'a", bir şey bağışlamak demektir. Güney Afrika'da "ubuntu" kavramı diğerlerini dışlamayan bir özveri kültürünü tanımlamaktadır. Türkiye'de imece kültüründen başlayarak bayramlarda yapılan yardımlar, bağışlar ve kan bağışısı gönüllülük olarak tanımlanabilir. Demek ki gönüllülük kültürel kalıtımla intikal eden, vicdanlarda gelişen insanî, doğal ve kutlanması gereken yapıcı bir duygudur.²⁵

c) STK'lar ve Gençlik

Türkiye'de 6500 kadar vakıf²⁶, 100 bin kadar dernek²⁷, 227 sendika²⁸ bulunmaktadır. STK'ların ülkedeki dağılımı ilginç veriler sunabilmektedir. İstanbul, Ankara ve İzmir'de ülkenin yüzde 30'u yaşamaktayken ülkedeki STK'ların yüzde 38'i bu illerde kuruludur. Kişi başına en fazla STK, nüfusu en az olan Tunceli'dedir. Nüfusu İzmir'den 3 milyon az olan Manisa'da İzmir'den fazla STK faaliyet göstermektedir. İstanbul'un nüfus bakımından dörtte biri kadar olan Ankara'da İstanbul'dan 2.5 kat fazla STK bulunmaktadır.²⁹

Yüz bin adetin üzerinde olan Türkiye'deki STK'lardan sadece bin kadarı tematik olarak gençler için kurulmuştur. Yüzde 1 dahi olamayan bu oran, Türkiye gibi Avrupa'nın en genç nüfusunu taşıyan bir ülke için son derece düşüktür. Mesela orta büyüklükte sayılan iki ilimiz olan Yozgat ve Tokat'ta gençlik için kurulmuş STK bulunmamaktadır. Üstelik 2022 yılında "gençlik" alanına odaklanmış dernek sayısı ülke genelinde 2200 adetken bu sayı 2023 yılında hızla gerileyerek 982'ye inmiştir.³⁰ Bir yılda gençlik alanına odaklanmış dernek sayısı %55 düşmüşse gençliğin STK ile bağının son derece kötü düzeyde olduğu rahatlıkla tespit edilebilir. O düzeydedir ki bu düşük seviye, Türkiye'deki genç nüfusa gençlik amacıyla kurulmuş STK'lar oranlandığında yüz binde 8 oranı bulunmaktadır.

Van ilinde 231 bin gence bir STK düşerken Bartın'da 2300 gence 1 STK düşmektedir. Türkiye genelinde ise her bir gençlik STK'sına ortalama 13 bin genç düşmektedir. Yüz binin üzerindeki bu STK'larda genç nüfusun gönüllü katılım sağlama oranı sadece yüzde 3'tür.³¹ Yüzde 97 genç potansiyelin sivil toplum katılımından uzak olması ülkenin büyük bir enerji kaybıdır. Aslında bu bir kısır döngüdür: Bir yandan STK azlığı katılımın düşüklüğüne neden olurken, diğer yandan gençlerin talebi olmadığı için STK'lar çoğalamamaktadır. Halkın, bu arada özelde gençlerin rağbeti ve yoğunlaşmasının olmaması sivil sektörde kalite kaybına da neden olmaktadır.

²⁵ A. Y. Balaban, İ. Ç. İnce, Gençlerin Sivil Toplum Kuruluşlarındaki Gönüllülük Faaliyetleri ve Gönüllülük Algısı: Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı (TEGV) Örneği, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:30, Sayı:2, Yıl:2015, ss. 150.

²⁶ https://cdn.vgm.gov.tr/genelicerik/genelicerik_945_290519/01-vakiflarin-turlerine-gore-dagilimi--16072024.pdf

²⁷ <https://sosyalveri.net/analiz/faaliyet-alanlarına-ve-bolgelere-gore-dernekler>

²⁸ <https://www.siviltoplum.gov.tr/sendikalara-iliskin-istatistikler>

²⁹ DERBİS, TÜİK ve Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü verilerine göre. Bkz.

<https://journalofsocial.com/files/josasjournal/408d7c2e-404f-4e68-aecc-9034ef21f061.pdf>

³⁰ DERBİS, TÜİK ve Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü verilerine göre. Bkz.

<https://journalofsocial.com/files/josasjournal/408d7c2e-404f-4e68-aecc-9034ef21f061.pdf>

³¹ DERBİS, TÜİK ve Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü verilerine göre. Bkz.

<https://journalofsocial.com/files/josasjournal/408d7c2e-404f-4e68-aecc-9034ef21f061.pdf>

Nispeten az da olsa kurulu gençlik STK'larına ilişkin bazı değerlendirmelere de göz atmakta fayda olacaktır. Yüzde 46'sının gençliği odağa alan STK'lardan oluşan toplam 975 STK üzerinde yapılan bir araştırmanın bulguları³² bu konuda bize fikir verebilir: Örgütlenme ve kurumsallaşma bakımından STK'lar bütün yükün birkaç kişinin omuzunda kaldığı bir görünüm arz ederken, dolayısı ile iş bölümü, örgüt içi demokrasi ve etkinliklere düşük katılım gibi sorunlar içinde kurumsallaşamadıkları anlaşılmaktadır. STK'ların yüzde 85'inin kendi mülkiyeti olmadığı ve mali olarak kırılgan durumda oldukları görülmüştür. Mali yetersizlik teknolojik altyapıdan mahrum olarak çalışma çabasında kalmalarına neden olmaktadır. Bu STK'ların yıllık bütçesinin 100.000 TL'yi aşmadığı görülmektedir ki bu, etkinlik kapasitesini sınırlayan son derece düşük bir miktardır. STK'ların nitelikli insan kaynağını çekemediği, gönüllüleri için uzmanlaşma imkanı sunamadığı, cinsiyet dağılımının kadınlar aleyhine çok düşük oranda olduğu anlaşılmaktadır. Bütün bu STK'lar içinde genel veya yerel yönetim birimlerinin desteklerini alabilen veya doğrudan kamunun sağladığı imkanlarla çalışan STK'ların görülen zorluk ve olumsuzlukları aşıp amaçlarına yönelik etkili, verimli ve başarılı faaliyetler yapabildikleri görülmektedir. Türkiye gibi devletin her alanı kapladığı ülkelerde, devletin STK'lara olumsuz yaklaşımı, 15 Temmuz sonrası STK'lara kuşkuyla bakılması gibi nedenlerle halkın ve gençliğin uzaklaştığı sivil alanın başka türlü yaşama imkanı kalmamaktadır. Bu ise paradokstur, çünkü devletin etkisi altına girmek sivil toplum kültürüne aykırı bir durumdur. Belki özel sektörle dayanışma STK'lar için bir yoldur. Ancak özel sektör de kendi STK'sını kurabilmekte ya da STK'ları sadece hayır kurumu olarak görmektedir. Bütün bunlar sivil toplum kültürünün yerleşmediğini göstermektedir.

Bunun yanında STK'ların gençlere sağladığı destekler de önem taşımaktadır. Yukarıda saydığımız faydaları yanında sosyal ve ekonomik anlamda güçlenmelerine yardımcı olmasıyla, özellikle dezavantajlı gençler için hayati önem taşıyan toplumda daha etkin roller almasına olanak tanımaktadır.

STK ve gençlik arasında yeterince kurulamayan bağ ve yaşanan kısır döngüyü kırarak bu fasit daireden çıkış yolunu işaret eden bazı gençlik çalışmaları da yok değildir. Gençlik Meclisleri bunun en başarılı örneğidir. Gençlik hizmetleri de bir başka açılımı ifade etmektedir. Uluslararası paydaşlık ve hareketlilikle de desteklenen bu oluşumların diğer gençlik STK'ları için de birer açılım sağladığı görülmektedir.

4. Sonuç ve Öneriler

Türkiye gibi her gelişmenin öncüsünün devlet olduğu bir ülkede gençlik alanında faaliyet gösteren STK'ların desteklenmesi elzemdir. Bu destekten öncelikli kastettiğimiz finans sağlama değildir. Her şeyden önce bir STK'da faaliyet yapmaktan duyulan korkuyu aşmaya yardımcı olunmalıdır. 15 Temmuz darbe girişiminin STK'lar üzerindeki gölgesi artık kaldırılmalıdır. Genç, herhangi bir STK'da yer almakla hiçbir şekilde ayrımcılığa uğramayacağına güvenmelidir. İlk öğretim ikinci kademedен başlayarak lisede de gönüllülük, katılım ve STK dersleri verilerek bu güven yerleştirilebilir. Üstelik kamu işe alımlarında gönüllü faaliyetlere katılma, bir STK'da görev alma kriterini belli bir puanla ödüllendirebilir. Gönüllülüğü özendirecek ve sevdirecek bir STK romantizmi doğurulmalıdır.

Son yirmi yılda takdir edilecek biçimde sivil toplum kuruluşlarının kurulması ve örgütlenmesi yönünde yapılan teşvikler, kolaylaştırılan bürokratik iş ve işlemlere bir ilave daha yapılmalıdır: Gençlik STK'larının meşruiyet üreticiliğinin devletçe somutlaştırılması. Bu

³² Türkiye'de Gençlik STK'ları Profili Araştırması, Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2019.

amaçla gençlik STK'larının kurmaylıktan kurtararak aktif birer uygulayıcı ve denetleyici olması, bir yasal düzenleme ile sağlanmalıdır.

STK'lar için finansal sürdürülebilirliğinin önemli bir sorun olduğu da makaledeki tespitler arasındadır. Gençlik çalışmalarına odaklanmış STK'lara proje-hedef yaklaşımıyla, gerçekleştirdikleri onaylanmış proje hedefleri için hibe desteği verilmelidir. Bu desteğe özel sektörün bazı muafiyetlerle teşvik edilmesi çok faydalı olacaktır. Proje desteklerinde reklam ve tanıtım kalemine yazılan bedeller israf ve fazlalık gibi görülmemelidir. İyi tanıtım çok katılım sağlayacaktır. Gençliğin katılım oranının artmasını olumlu etkileyecek bu kalem desteklenmelidir.

STK'lar yönetici ve personel merkezli yönetim anlayışlarını proje, gönüllü ve motivasyon temelli bir çalışma sistemine çevirmelidirler. Zira sivil toplum kültürün iletişim yönetimini hayat geçirmeyen STK işlevinden uzaklaşacaktır. Kendi içinde demokrasiyi hazmetmek de STK'ların vazgeçilmezleri olmalıdır. Bunun denetimini kendi gönüllüleri yapmalıdır. Gönüllülere belli periyotlarla geribildirimler yapılmalı, aidiyet duygusunu perçinleyen yaklaşım ve etkinlikler geliştirilmelidir.

STK'lar gençlerin katılımını sağlamak amacıyla somut faydalar üretmelidirler. Örneğin gençlere yönelik teknoloji ile desteklenen yenilikçi iletişim stratejileri, eğitim ve kapasite geliştirme programları geliştirmeli, erişimleri kolaylaştırılmalıdır. Gençlerin karar alma süreçlerine aktif olarak katılmaları sağlanmalıdır. Gençlere mekanda uygun ortam, STK ortamında teknolojik olarak erişemedikleri imkanlar sunulmalı, bu imkanlarla inovasyon ve girişimciliğe teşvik edilmelidirler.

Gençlik STK'ları, gençlerin topluma kazanılması, onlara ideal kazandırma ve kimlik edinme sürecine katkı sağlamada kilit rolde olduklarını unutmamalıdır. Bu ise bir sivil kültür oluşturmakla mümkündür. Sivil kültür ise STK'ların ortak çatılarda buluşması ile olabilir. Platform gibi STK'ları birleştiren oluşumların yasal zeminde teşvik edilmeleri son derece önemlidir. Farklı eğilim, kültür ve sosyolojileri temsil edebilen STK'lar arasındaki bu iletişim toplumsal hoşgörü ve demokrasi kültürünü geliştirecek bir vasıta da olacaktır. STK'lar arası işbirliği ve bilgi paylaşımları arttıkça ortak projeler çıkacak, ortak projeler birlikte çalışma ve ortak hedeflerde buluşmayı sağlayacaktır. Gençliğin zaten yatkın olduğu bu yönelim gençlik katılımı ve STK'ların gelişmesi bakımından faydalı olacaktır.

Bütün bunlarla birlikte STK'lar kutsal da değildir. İç denetim kadar amaçlarına uygun faaliyet yapıp yapmadıkları bakımından devlet de denetim yapmalıdır. Kaynakların şeffaf ve etkin kullanımı için kriterler getirilmeli, kayıt dışılık önlenmelidir. Bu arada STK'ların fon oluşturma ve yönetme konusunda bir program dahilinde eğitilmeleri de son derece faydalı sonuçlar verebilecektir.